

Ein Stück Heimat

**Erinnerungen an den
Arbeiter- Turn- und Sportverband
der Tschechoslowakischen Republik
(ATUS)**

Kus domova

**Vzpomínky na Dělnický
tělovýchovný a sportovní svaz v
Československé republice**

**(Arbeiter- Turn- und Sportverband der
Tschechoslowakischen Republik, ATUS)**

Schriftenreihe der Seliger-Gemeinde

Ein Stück Heimat

**Erinnerungen an den
Arbeiter- Turn- und Sportverband
der Tschechoslowakischen Republik
(ATUS)**

Kus domova

**Vzpomínky na Dělnický
tělovýchovný a sportovní svaz v
Československé republice**

**(Arbeiter- Turn- und Sportverband der
Tschechoslowakischen Republik, ATUS)**

Schriftenreihe der Seliger-Gemeinde

Inhaltsverzeichnis / Obsah

Vorwort	4
Alois Ullmann – der ATUS war ein Stück Heimat	5
Grete Bauer – Erinnerungen an den ATUS	18
Ernestine Meißner – Mein Atus	19
Erwin Scholz – Erinnerungen an meine „sportlichen Tätigkeiten beim ATUS“ in Ober-Hanichen in den Jahren zwischen 1936 und 1938	22
Olga Sippl – Turner, auf zum Streite	23
Úvodem	28
Alois Ullmann – ATUS, to byl kus domova	29
Grete Bauerová – vzpomínky na ATUS	41
Ernestine Meißnerová – Můj ATUS	42
Erwin Scholz – Vzpomínky na „sportovní činnost v ATUSu“ v Horním Hanychově (Ober-Hanichen) v letech 1936 až 1938	44
Olga Sipplová – Turner, auf zum Streite	45

Kus domova

**Vzpomínky na Dělnický tělovýchovný a sportovní svaz v Československé
republice
(Arbeiter- Turn- und Sportverband der Tschechoslowakischen Republik,
ATUS)**

Úvodem

Alois Ullmann nazval svůj příspěvek o Dělnickém tělovýchovném a sportovním svazu v Československé republice (ATUS) „ATUS, to byl kus domova“ a jako by mluvil z duše několika generacím sudetoněmeckých sociálních demokratů. Existence tělovýchovného svazu ATUS svědčí o mnohohrstevnatosti sociální demokracie, která se všemi svými odbory, konzumními spolky i kulturními a volnočasovými svazy představovala víc než jen politickou stranu. Šlo o klasické dělnické hnutí, které si nárokovalo právo organizovat a formovat život svých přívrženců.

ATUS, založený v roce 1919, byl proto víc než pouhá tělovýchovná a sportovní organizace. Byl součástí vlastního sociálnědemokratického prostředí. Tužení těla a provozování nejrůznějších sportů vždy spojoval se sociálními a politickými požadavky.

Šíři své sportovní nabídky ATUS představil na třech velkých svazových tělovýchovných slavnostech. Zúčastnil se i velkých dělnických olympiád a sportovních slavností české Dělnické tělovýchovné jednoty (DTJ).

Činnost ATUSu ukončil vpád německých jednotek po mnichovské dohodě v roce 1938. O jeho obnově po roce 1945 se už neuvažovalo. Bývalí dělníci sportovci se už scházeli jen na tradičních oslavách.

Tato publikace má ATUS připomenout. Činí tak prostřednictvím vzpomínek lidí, kteří jako děti v ATUSu cvičili a sportovali. Chtěl bych jim za jejich ochotu přispět do této brožurky poděkovat. Myslím, že to udělali rádi, protože i pro ně byl ATUS kusem domova.

Thomas Oellermann

Alois Ullmann, ATUS, to byl kus domova

Počátkem devadesátých let 19. století vznikaly z některých dělnických vzdělávacích spolků, které existovaly už celé roky, nebo i vedle nich dělnické tělovýchovné jednoty. První dělnická tělovýchovná jednota ve starém Rakousku byla založena v roce 1889 v Dubí (Eichwald) v severočeském uhelném revíru. Druhá roku 1890 ve Vídni a třetí ve stejném roce v Brně (Brünn). Další pak vznikaly v rychlém sledu ve všech průmyslových oblastech severních Čech, severní Moravy a Slezska.

Zakládat tělovýchovné jednoty nebylo snadné. Ke cvičení bylo potřeba prostory, nářadí a volný čas. To měl nebo získal jen málokdo. Nechal-li se některý hospodský pohnout, aby jednotě poskytl sál, kůlnu nebo kuželnu, stávalo se, že ho pak ostatní obyvatelé bojkotovali. Což bylo vlastně dobře, protože z toho pak vyrůstala urputná vůle budovat vlastní zázemí. Tak už záhy vznikalo družstevní dělnické vlastnictví.

První sraz dělnických cvičenců ve starém Rakousku se konal v roce 1895 v Brně. Z celé monarchie tehdy přijelo jen sedm jednot s čtyřiaadvaceti delegáty. Ti založili vlastní krajské rakouské tělovýchovné sdružení, které se připojilo k Německému dělnickému tělovýchovnému a sportovnímu svazu se sídlem v Lipsku. Nové jednoty postupně vytvořily 12. krajské tělovýchovné sdružení (Horní a Dolní Rakousko). Přitom je zajímavé, že kolem roku 1890 založil v jednom vídeňském dělnickém vzdělávacím spolku první tělovýchovnou sekci s řádným cvičebním programem i český Němec, sklomalíř Emil Renelt. Nedlouho poté vzniklo i 16. krajské sdružení, které slučovalo jen české jednoty, jež od samého počátku usilovaly o samostatný svaz. V roce 1910 se pak v Praze ustavil rakouský Dělnický turnerský svaz (Arbeiter-Turnerbund), který se do roku 1914 rozrostl na několik stovek jednot s 16 000 členy. Během první světové války se Svaz smrškl na 3000

členů, protože mnoho členů vykonávalo vojenskou službu. Doma zůstala jen hrstka nepostradatelných specializovaných dělníků a starých mužů, kteří drželi jednoty v nouzovém chodu.

Skutečně významná organizace začala vznikat v roce 1919. V březnu tohoto roku byl v Ústí nad Labem (Aussig) založen Dělnický tělovýchovný a sportovní svaz pro Československou republiku (Arbeiter-Turn- und Sportverband für die Tschechoslowakische Republik). Toto hnutí se rychle rozmáhalo a mnohdy bylo těžké všestranně dostát požadavkům, které vyvstávaly v souvislosti s množstvím zakládaných jednot. Obtíže s cvičebními prostory se vyskytovaly už jen ojediněle, protože na mnoha místech využívaly tělocvičné jednoty školní tělocvičny, což před rokem 1914 nesměly. Řada škol tehdy přirozeně ani tělocvičnou nedisponovala. Protože byl dělník coby konzument vážen, získávaly teď jednoty na mnoha místech pro své akce snáze i taneční sály.

I nadále však bylo svízelné pořídit tělocvičné a sportovní náčiní. Jen velmi málo jednot se odvážilo zřizovat vlastní cvičiště nebo zakoupit či postavit tělocvičnu. Takový krok se velmi/pečlivě zvažoval. Jen málo jednot zřizovalo vlastní cvičiště, ale přesto vznikala cvičiště bez finančního zabezpečení. Ale nejobtížnější bylo vychovat náčelníky, cvičitele, zkrátka všechny funkcionáře, jaké taková tělovýchovná a sportovní jednota potřebuje. Založit fotbalový klub, pronajmout si kus louky, patřičně ji upravit a hrát na ni kopanou bylo snazší než získat a vychovat potřebné a vhodné síly na řádný tělocvik. To představovalo největší potíže už před první světovou válkou. Kdybychom měli prostor, bylo by zajímavé prozkoumat tuto kapitolu blíže: jak těžké bylo najít náčelníka, který měl většinou na starosti i vedení dětských a ženských oddílů; jak nezměrný idealismus musel znovu a znovu prokazovat každý náčelník, který vedle vlastního zaměstnání působil v tělocvičně a doma pak musel

studovat, aby dostál cvičitelským nárokům. Takové úsilí si zaslouží chválu obětavosti funkcionářů ATUSu. Všechno se zvládalo svépomocí.

Vývojové fáze

Na počátku byla nejasná potřeba volnočasové tělesné a sportovní aktivity nebo realizace určitých náruživostí, přičemž nejvíc se nabízel tělocvik, sport a hra. Jediné dostupné prostředky přitom ovšem často představovala hrazda a bradla, občas i činky či míč –prostory ale většinou chyběly. Kulturně se ještě projevovala řada dětských nemocí. Jednotný úbor se objevil málokdy. Na sport se nosily nejvýš tak bílé kalhoty nebo turnerský pásek, který musel být přirozeně červený. Řada jednot provozovala amatérské divadlo. Ze vzdělávacích spolků nové společnosti občas přebíralo večery čtení a diskusní večery.

Ve druhé fázi přišla potřeba vyrazit na počest sportu a her do přírody. Kde to příliš neztěžovaly místní či okresní úřady, zakládaly se dětské oddíly. Úroveň akcí se zvyšovala.

Ve třetí fázi, těsně před první světovou válkou, se vědomě kladl důraz na zdravotní faktor. Hodně se mluvilo o kompenzačním sportu. Vedle cvičení na náradí se výrazněji prosazovala gymnastická cvičení – vznikaly první fotbalové spolky.

Ve čtvrté fázi, období po roce 1919, přistupuje vychovatel, v duševním ohledu činný důvěrník, který musel mít obecný přehled o společenském vývoji, aby o něm mohl poučovat mládež. Začalo se spolupracovat s lékaři, jejichž odborné rady pomáhaly, aby se cvičenci, a zvláště cvičenky v různých sportovních odvětvích nepřetěžovali způsobem zdraví škodlivým. Sportovní úbor se uvolnil, což na veřejných vystoupeních často vzbuzovalo údiv diváků.

Začalo se programově chodit na túry. Jednu květnovou neděli musely všechny jednoty pořádat pěší výlet, v jehož cíli se účastníci sešli s podobně smýšlejícími lidmi.

Objevila se masová slavnost v přírodě, která se z počátečních strnulých forem rozvinula v pohybovou akci. Využívalo se veškerých technických prostředků, jako je fotografie a film, z pouhého cvičence se stal vědomě uvažující a konající člověk s všestrannými zájmy.

Organizace

Organizační základnu tvořily přirozeně jednoty. Ty se v oblastech slučovaly do okrsků, okrsky dále do krajské jednoty, kraje pak tvořily tělovýchovný svaz. Toto organizační schéma se postupem času přirozeně stále měnilo. Jak už jsme uvedli úvodem, vzniklo nejprve 8. krajské sdružení Dělnického tělovýchovného a sportovního svazu pro celé Čechy a Moravu a zároveň pro země rakouské koruny, později zahrnovalo 8. krajské sdružení pouze Čechy. Po roce 1919 došlo k různým dalším změnám, až se nakonec dospělo k tomuto členění:

1. krajské sdružení se sídlem v Šumperku (Mährisch-Schönberg), pod něž spadaly okrsky Šumperk (Mährisch-Schönberg), Šternberk (Sternberg) a Olomouc (Olmütz).
2. krajské sdružení se sídlem v Brně (Brünn) a s okrsky Brno (Brünn) a Břeclav (Lundenburg). Do tohoto kraje spadaly i oblasti Mikulov (Nikolsburg), Znojmo (Znaim) a také Slovensko, kde jsme se nikdy pořádně neuchytili, protože tu ještě na samém konci v roce 1938 působily jen čtyři jednoty.

3. krajské sdružení Slezsko se sídlem v Krnově (Jägerndorf) a okrsky Krnov (Jägerndorf) a Opava (Troppau), k tomu oblast Bruntál (Freudenthal) a Jeseník (Freiwaldau), dále Ostrava (Mährisch-Ostrau) a Český Těšín (Tschechisch-Teschen).
4. krajské sdružení čtyř okrsků od Liberce (Reichenberg), Varnsdorfu (Varnsdorf), České Lípy (Böhmisch-Leipa) po Jablonec-Tanvald (Gablonz-Tannwald).
5. krajské sdružení zahrnující oblast od Vejprtu (Weipert) přes Chomutov (Komotau) po Českou Kamenici (Böhmisch-Kamnitz) s okrsky Ústí nad Labem (Aussig), Teplice (Teplitz), Chomutov (Komotau), Most-Horní Litvínov (Brüx-Oberleutensdorf), Žatec (Saaz), Podmokly (Bodenbach), Duchcov (Dux), Jirkov (Görkau), Ervěnice (Seestadt), a od roku 1929 i Česká Lípa (Böhmisch-Leipa) a Varnsdorf (Varnsdorf).
6. krajské sdružení zahrnující oblast od Chebu-Aše (Eger-Asch) po Jáchymov (Joachimsthal), zahrnující celé Krušnohoří, až po Vejprty a celé Pošumaví se sídlem v Karlových Varech (Karlsbad) a s okrsky Karlovy Vary (Karlsbad), Cheb (Eger), Aš (Asch), Kraslice (Graslitz), Sokolov (Falkenau), Stříbro (Mies), Vimperk (Winterberg) a Nejdek (Neudek).
7. krajské sdružení s okrsky Trutnov (Trautenau), Broumov (Braunau) a Hostinné (Arnau).

Oblasti tělovýchovy a sportu

Zpočátku vysloveně tělovýchovné jednoty se ve většině oblastí vyvinuly v jednoty s rozsáhlou činností ve všech oblastech cvičení, sportu a her, takže až do rozpuštění organizace se ve Svazu pěstovala tato odvětví:

Tělocvik, rozčleněný na mužskou, ženskou a dětskou část, se provozoval téměř ve všech jednotách, pokud ovšem dočasně pro nedostatek odborných sil

nebo vhodných prostor a míst nevypadl ženský a dětský tělocvik. Takto rozčleněné cvičení tvořilo stálé jádro svazové činnosti. A nejnaléhavějším stálým úkolem organizace bylo vzdělávat cvičitele a funkcionáře pro tato odvětví.

ATUS zaměstnával placeného profesionálního „technického vedoucího“ (spolkového náčelníka). Tím byl Franz Grasse, který se spolu se svým zástupcem, učitelem tělocviku Josefem Höhnelem, zúčastnil v roce 1922 prvního základního kurzu novodobých cvičebních metod na Dělnické tělovýchovné a sportovní škole v Lipsku. Tam vedle učitelů „spolkové školy“ působil i ortoped, velmi uznávaný odborník. Poté se způsob práce v tělocviku, zvláště v ženském a dětském, a v jednotlivých sportovních odvětvích změnil.

Jestliže se až dosud výlučně předcvičovalo a cvičilo, tj. cvičení bylo těžištěm i cílem, nyní se základem stalo tělo.

Ze základní práce zaměřené na celkové posílení organismu vyplývalo, že se snáz rozvíjela i sportovní gymnastika. Nadaní jedinci i zájemci byli podporováni, ale to nepředstavovalo hlavní cíl, zvláště ne v ženském tělocviku. Naší snahou bylo přivést do tělocvičen co nejvíc účastníků ke zdravému tělocviku.

Sportovní hry: U cvičenců k nim patřil především faustball a německý softball (Schlagball). Německý softball se ovšem příliš nerozšířil a postupně mizel, přestože patří k nejkrásnějším pohybovým hrám. Potíž patrně tkvěla i v prostorových požadavcích, které tato hra klade. Bohužel jsme měli k dispozici stále málo míst. Ženy hrávaly košíkovou a tamburello a po roce 1919 rovněž raffball a handball. Pro živost hry vedl mezi cvičenkami dlouho raffball, ke konci se stále víc prosazoval handball, patrně i proto, že jen handball umožňoval zahraniční kontakty a turnaje s německými družstvy. V dětských oddílech se hrály hry podle toho, jak se provozovaly v dané jednotě.

Čím dál víc se rozvíjela lehká atletika, která spadá vlastně pod tělocvik a provozuje se především v létě.

Těžká atletika se pěstovala jen v určitých oblastech a nikdy nedosáhla většího významu.

Vodní sporty: plavání, veslování a vodní pólo se bohužel daly provozovat jen v určitých okresech, zvláště v Polabí, především proto, že tamější městské plovárny umožňovaly rozsáhlejší činnost i v zimních měsících. Přitom je zajímavé, že v městech ležících na řekách většinou existovaly i kryté plovárny.

Zimní sporty se rozvíjely teprve po roce 1919, získávaly stále víc stoupenců a provozovaly se ve všech krajích. I v mezinárodním měřítku přitom náš význam postupně stále rostl.

Fotbal měl do roku 1914 velmi těžké podmínky. V tělovýchovné jednotě mohli cvičit všichni, ve fotbalové jednotě bylo na hru potřeba ne jednoho, ale několika partnerů. Po roce 1919 začal i zde překotný vývoj, zpočátku jen v oblasti mezi Chomutovem a Libercem, později i v ostatních okresech. Jako stimul zde působily čilé kontakty se zahraničím, zprvu s německými, později i s rakouskými jednotami. Úroveň hry se zvyšovala, takže naše národní mužstvo uspělo proti družstvům Německa, Rakouska, Francie, Polska, Maďarska, Španělska a Norska. Přirozeně se i prohrávalo. Odvětví fotbalu bylo zvláště náročné. Rozhodně vyžadovalo prostory, ne vždycky si hráči mohli na vlastní náklady pořídit dres a tretry.

Tenis se teprve rozvíjel, protože bylo k dispozici jen málo veřejných tenisových hřišť. Někdy se hřiště pro vysoké pořizovací a udržovací náklady nedostavěla či neudržela. Patrně největší obtíž představovala skutečnost, že se

tenis nemohl provozovat masově, protože bylo k dispozici jen málo veřejných tenisových hřišť.

Šachy: Toto odvětví vzniklo se záměrem poskytnout dělnickým šachistům možnost najít partnery a pořádat turnaje, aniž by si museli zakládat vlastní šachový spolek.

Mládežnické skupiny: Zvláštní organizační uspořádání pro mládež se vytvořilo až v posledních letech, především s cílem vytyčit mládeži zvláštní duševní úkoly a neškolit ji jen tělesně.

V tělovýchově a sportu byli nezbytní zdravotníci. V počátcích hnutí musel mít samotný náčelník určitou povědomost o první pomoci. Při postupně se rozvíjející všestrannosti sportovních aktivit nemohl být přítomen na všech cvičebních hodinách a při všech hrách. Bylo potřeba zajistit odborně vyškolené zdravotníky. Neexistovala jednota bez zdravotníků, bez nouzové lékárny. Školení a dohled vykonávali lékaři. Kde bylo třeba pomoci, bývali na místě společně s dělnickými zdravotníky i jako pomocná skupina, nasazená například při velkém důlním neštěstí 3. ledna 1934 v Oseku (Ossegg).

Cyklistika: Dělnický cyklistický spolek, který se v roce 1937 sloučil s dělnickým tělovýchovným spolkem, byl nejmohutnější cyklistickou organizací v Československé republice. Měl vypracovaný pojistný systém i pro řidiče, obzvlášť se věnoval krasojízdě a do Unie ATUS přivedl na 23 000 nových členů.

Závody: Zajímavé je i to, jak se měnilo pojetí závodů. Do roku 1905 byly veškeré závody zakázané. Základní myšlenka totiž zněla masový sport, podpora zdraví, voják dělnického hnutí. Od roku 1905 se povolovaly závody družstev. Družstvo muselo tvořit šest cvičenců a cvičenek a jeden cvičitel. Na třech náradích se předváděl cvik předcvičovaný cvičitelem a každý účastník

předvedl jeden volitelný cvik. Hodnotilo se provedení cviku, pomoc cvičitele plus výkony cvičenců. K tomu pak skok daleký a vysoký. Šlo tedy o jakýsi pětiboj družstev. Po roce 1919 přibýly závody jednot, od roku 1922 i lehkooatletické závody jednotlivců. Úspěchy v závodech se zpočátku osvědčovaly potvrzením, později diplomem. Teprve v posledních letech se u určitých závodů povolovaly i dubové věnce. Hodnotné ceny se vždy zásadně zakazovaly. V mnoha odvětvích se závodilo o spolkovou vlajčku. V pohybových hrách se pochopitelně pořádala i mistrovství, od okrskového až po svazové. Turnaje v boxu povolené nebyly a v celém Svazu se zásadně zakazovaly. Soutěže v zápasu se občas vyskytovaly a zápas se tu a tam také v jednotách provozoval. Občas se přirozeně projevovalo nutkání zavádět ještě víc sportovních odvětví, ale nikdy ve Svazu nenašlo většinový ohlas.

Vzdělávání: Vychovat postupně z tehdejšího dělníka typ funkcionáře, který sebevědomě ovládá svou funkci a ve všech oborech tělocviku a sportu pomáhá prosadit moderní postupy, bylo nesmírně obtížné. Jestliže to bylo obtížné už v počátcích, v prvních tělovýchovných jednotách, pak při mnohostrannosti svazové činnosti to představovalo takřka nezvladatelný úkol. Přesto se pro všechny druhy pohybu stále školili a nově vzdělávali funkcionáři. Vždyť Svaz vždycky tvořili ze dvou třetin členové mladší třiceti let, takže byly zásoby mladších sil. Technický štáb ovšem přirozeně podléhal nepřetržité fluktuaci. Zároveň se také neustále měnilo pojetí tělesné kultury. Přesto se vykonalo nepředstavitelně mnoho. To by bylo takřka nemožné bez Spolkové školy v Lipsku. V posledních letech před nuceným rozpuštěním probíhalo vzdělávání takto: V každém okrsku musely každoročně proběhnout alespoň dva školící kurzy. Každé odvětví vyžadovalo další vzdělávání. Techničtí vedoucí, kteří už neudrželi krok s nejnovějším vývojem, se museli vyměnit a většinou nahradit novými, školenými silami. To pro Svaz znamenalo nejméně sto padesát nejrozumnějších kurzů ročně. Důvěrníkům a svazovým zaměstnancům nebylo tuto – časově i fyzicky náročnou – činnost co závidět,

což se týká zejména oborových vedoucích, kteří při tom všem ještě museli vykonávat vlastní zaměstnání. To byla také naše pýcha, že převážná část finančních nákladů připadala na školení, vzdělávání a pořizování náradí a pouhých třináct procent celkových příjmů připadalo na správu.

Kurzy

1. spolkové kurzy pro spolkové tělovýchovné výbory, krajské a okresní náčelníky.
2. krajské kurzy vedené učiteli spolku a krajskými náčelníky a určené krajským a okresním tělovýchovným výborům.
3. okresní kurzy pod vedením spolkových učitelů, krajských a okresních náčelníků určené náčelníkům a cvičitelům všech jednot.

V ročním sledu se střídala výuka pro muže, ženy a děti. Kurzy trvaly tři až osm dní. Každý účastník obdržel pracovní podklady v podobně učebních sešitů vydávaných Svazem. Desky nazvané „Tělocvik pro děti“ s volnými listy obsahovaly základy a obrázky hodin tělocviku. K nim přibyl druhý sešit „Tělocvik pro děti v Unii ATUS“ – jak se Svaz jmenoval po sloučení s Dělnickým cyklistickým svazem. Další brožury byly tématicky zaměřené na tělocvik po ženy, tělocvik pro muže a tělocvičný těsnopis. Jednou měsíčně vycházel „Instruktor“ (Übungsleiter), na němž spolupracovalo mnoho členů jednotlivých jednot. Vydávání tohoto časopisu bylo v roce 1934 pozastaveno a místo něj dále pokračoval lipský „Cvičitel“ (Vorturner). Několik stovek výtisků odebíral švýcarský dělnický tělovýchovný spolek, další se posílaly mj. do Finska, Lotyšska, Belgie a Palestiny.

Tento technický systém vzdělávání a cvičení korunovala v roce 1936 3. dělnická tělovýchovná a sportovní slavnost v Chomutově. Proběhly velkolepě

závody (ve cvičení na nářadí, lehké atletice, plavání, sportovních hrách handballu, raffballu, faustballu) a bleskový fotbalový turnaj o mistrovství slavnosti. K reprezentativnímu masovému prostnému nastoupilo 4 000 cvičenců a 2 600 cvičenek. Novinku ve světě sportu představovalo vystoupení zhruba stovky kompletních fotbalových družstev, čili více než tisícovky fotbalistů, kteří v masové ukázce fotbalové techniky předvedli ve stovce kruhů trénink přihrávek a driblingu. Na tuto tělovýchovnou slavnost se sjelo celkem zhruba patnáct procent spolkových členů z jednotlivých jednot od Opavy po Cheb, od Pradědu po Šumavu.

Svaz a jeho instituce

Tisk

„Arbeiter-Turn-Zeitung“ vycházely měsíčně nákladem 60 000 exemplářů a členové je dostávali zdarma. Poplatek byl zahrnut v členských příspěvcích. Což byla velká výhoda, protože tak jednoty byly nuceny udržovat kontakty se členy, a to i s takovými, kteří nedocházeli na hodiny tělocviku a schůze jednoty. Zároveň to usnadňovalo inkasování příspěvků, protože i neaktivní člen za svůj příspěvek něco dostal.

Týdeník „Freie Sport“, který vycházel pět let, bohužel nikdy nepřesáhl určitý okruh odběratelů. Na větší rozšíření a lepší výbavu chyběly prostředky, jimiž by se zpravodajům hradil telefon a další náklady, jež přece patří k nutným základům každého sportovního plátku.

„Der Erzieher“ byl určen jen důvěrníkům jednot a měl se zabývat duchovními problémy Svazu a jeho členstva a naznačovat budoucí směřování.

„Der Vorturner“, zpočátku odebíraný z Lipska a později měsíčně vydávaný ve vlastním nakladatelství, byl určen všem cvičitelům, které průběžně informoval o nejnovějším vývoji v oblasti tělesné kultury.

Časopis „Der Helfer“ zprostředkovával potřebné vědomosti zdravotníkům. Redigoval ho lékař a obecně platil za velmi dobrý.

Jistý čas vycházely i šachistické noviny.

Dětský list „Ringelreihen“ dostávali všichni dětské členové Svazu. Příspěvky musely platit i děti a přirozeně se tak dělo prostřednictvím rodičů. Přitom se vycházelo ze zásady, že i dítě se musí vychovávat k tomu, aby dávalo, chce-li dostávat. Nejprve musíš něco sám poskytnout a pak můžeš něco žádat od druhých nebo od společenství. Tento časopis vycházel až do svého nuceného zastavení ve dvacetitisícovém nákladu.

Vedle toho si jednotlivé okrsky vydávaly věstníky.

Dům sportu

Svaz disponoval vlastním domem sportu a prodejnou jízdních kol. Obě instituce by bývaly mohly dosahovat zisku, ale pomáhaly jen jednotlivým členům a jednotám k získání levnějšího herního a sportovního náradí, jízdních kol a cvičebních i sportovních oděvů.

Úrazové pojištění

Členský příspěvek zahrnoval úrazové pojištění. V případě úrazu při cvičení nebo sportu dostával práce neschopný člen ze svazových prostředků denní

desetikorunový příspěvek. Pojistné smlouvy s jinými ústavy Svaz neuzavíral: úrazové pojištění představovalo instituci, kterou si Svaz sám spravoval a financoval. Při sjednocení v roce 1937 vložil Cyklistický a motoristický svaz (ARUK) rovněž fond úrazového pojištění, který měl v té době rezervu ve výši 600 000 korun. Ty při zrušení Svazu v roce 1938 rovněž propadly konfiskaci.

Členské příspěvky

Z počátečních příspěvků, jež se v jednotách vybíraly v různé výši, se postupně vyvinul svazový příspěvek, který se rozděloval na jednotu, okrsek, kraj a Svaz. Svazová část, která nakonec obnášela korunu a dvacet haléřů, zahrnovala úrazové pojištění a náklady na tisk, listy jednotlivých odvětví, na různé kurzy a ústřední správní výdaje. Na ústřední akce to přirozeně nestačilo. Proto musela ústřední správa používat čistý výnos ze svazových slavností, květinových dnů atd. celé organizace a dalších akcí určených k financování.

Nejsvráznější způsob získávání peněz představovalo organizované spoření. Každý člen obdržel dřevěnou kasičku, do níž měl týdně nebo měsíčně vhazovat malý obnos jako dar Svazu. Kasičky se po okrscích vybíraly, otevíraly, o shromážděném obnosu se vystavoval příjmový doklad a dosažené částky se účelově rozdělovaly. Jen tak bylo možné uspořádat na celém svazovém území třeba sto dvacet kurzů a pět velkých mládežnických táborů. Místní jednoty, okrsky a krajská sdružení si přirozeně musely vypomáhat vlastními akcemi – které měly přinést výnos –, což se v devadesáti procentech akcí také dařilo.

Celý Svaz měl ovšem se svými akcemi vždycky štěstí. Všechny tři svazové tělocvičné slavnosti, v roce 1924 v Karlových Varech s 50 000, v roce 1930 v Ústí nad Labem se 60 000 a o šest let později v Chomutově se zhruba 70 000 prodanými vstupenkami vynesly významné zisky, které se zase použily pouze

na vzdělávání tělovýchovných a sportovních vedoucích. Část karlovarského zisku přispěla k nákupu svazového domu v Ústí nad Labem.

Sportovní internacionála

Dělnická sportovní internacionála vznikla z belgické iniciativy před první světovou válkou. Vzhledem k nákladům spojeným s cestou do zahraničí, které jsme tehdy prostě nedokázali obstarat, jsme se na ní zpočátku nepodíleli aktivně. Ale hned po roce 1919 jsme do této Internacionály, jež se bohužel omezovala převážně jen na Evropu, vstoupili a naši reprezentanti se účastnili všech jejích mezinárodních akcí: první dělnické olympiády ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1925, druhé olympiády ve Vídni v roce 1931 a konečně třetí olympiády v Antverpách v roce 1937. Zároveň jsme byli samozřejmými účastníky zahraničních svazových akcí, nejčastěji ovšem akcí dělnických tělovýchovných a sportovních svazů v Německu a v Rakousku. Značným způsobem nás ovlivnila první spolková tělovýchovná slavnost Německého svazu v Lipsku v roce 1922, jíž se zúčastnily tři tisíce našich lidí. V Internacionále jsme působili i prostřednictvím svých důvěrníků. V čele mezinárodního zimního sportu tak působil pozdější spolkový poslanec Richard Reitzner, vedoucím tělovýchovy byl Rudolf Storch, dnes žijící v Anglii. Již zesnulý senátor a předseda ATUSu Heinrich Müller působil nakonec i jako druhý předseda Internacionály.

V politických střetech s komunistickou sportovní internacionálou, založenou po roce 1919, jsme sehráli rozhodující roli. Rusové nás vždycky podávali jako nejnebezpečnější potíživce svého úsilí o sjednocení, o vzájemné styky na poli sportu a tělovýchovy atd. Rázně odmítat ruské návrhy se naši zástupci snažili i při sportovních jednáních Československa v Moskvě, protože čeští účastníci byli ochotni k obrovským ústupkům. Socialistická sportovní internacionála tak plnila důležitou roli i politicky. Především zabránila tomu, aby byli politicky

často neangažovaní sportovci a cvičenci poskytování Rusům, resp. bolševizmu jako agitátoři.

Sport a politika

Pokud by se dnes ještě někdo domníval, že Dělnické tělovýchovné a sportovní hnutí nemuselo vůbec vzniknout, ten necht' si uvědomí, že bez Dělnického tělovýchovného a sportovního hnutí by se statisíce mladých lidí z prostředí dělnictva a úřednictva, později i z živnostenských a zemědělských kruhů nikdy nevěnovaly kultuře těla a smysluplnému naplňování volného času a že by se v těchto lidech zkrátka nikdy nevzbudilo vědomí o nutnosti duševního a tělesného vzdělávání. Touto kulturní prací jsme prokázali velkou službu nejen dělnictvu, ale i celému národu. Dnes je snad každému jasné, že dělník patří k národnímu celku.

Náš Svaz se vždy zcela vědomě opíral o sociálnědemokratickou stranu, svobodné odbory, družstva a další kulturní organizace dělnického hnutí. S komunistickou stranou ovšem nic společného neměl. Náš boj proti komunistickému hnutí nebyl snadný. Když se v nějaké tělovýchovné jednotě objevily dva politické směry, mohlo to pro ni skončit katastrofou. Tělocvičné a sportovní náradí se přece nedalo rozdělit. Tyto spory plynoucí z rozštěpu sociálnědemokratické strany bývaly i u nás prudké a měly za následek vyloučení více než stovky jednot. Zcela vědomě jsme se účastnili i manifestací a slavností sociálnědemokratické strany i prvomájových průvodů. Tyto akce a demonstrace byly bez účasti cvičenců jen těžko představitelné.

Po roce 1919 nás čekalo ještě mnoho bojů. Byli jsme v ostrých vzájemných rozporech s turnerským hnutím a s křesťanskými svazy, zejména v Československu. Tyto rozpory se dále vyhrcovaly v letech 1933 až 1938, kdy byl jak známo předním funkcionářem Německého svazu turnerů a později vůdcem Sudetoněmecké národní fronty Konrad Henlein. A celé to taky

skončilo politicky. Když došlo v roce 1938 k obsazení Sudet, byl ATUS rozpuštěn a veškerý majetek Svazu i jednot zkonfiskován. Svaz přitom přišel o svazový dům a zhruba osmissettisícový vklad na pojištění, jednoty o tělocvičné a sportovní nářadí, hřiště a tělocvičny. Je pochopitelné, že leckdo si rok 1938 připomíná se stejnou hořkostí jako rok 1945. Svazoví funkcionáři, kteří ve stovkách hodin pomáhali budovat hřiště a stavět tělocvičny, a obětovali tak vlastní volný čas i peníze, vnímali konfiskaci majetku Svazu a jednot jako krádež. Mnoho funkcionářů našeho Svazu se sešlo v koncentračních táborech, mnoho z nich v nich zahynulo. Uchovejme je ve vděčné paměti. Zklamání nás neušetřil ani rok 1945, kdy jsme byli vyhnáni z takzvané „Druhé československé demokratické republiky“. I naše byty byly zpleněny, naše úspory zabrány, tisíce nás bylo během divokého vyhánění do srpna 1945 vyhnáno přes hranice, ale mnoho nás také zemřelo v českých žalářích.

Všichni členové ATUSu se činili s řádnou dávkou idealismu. Za jejich výkony, za jejich věrnost a neochvějnost v dobách hospodářské a politické krize jim patří dík. Sudetoněmecké dělnické hnutí díky nim nabylo historického významu, který je nesmazatelný i přes to, že pole působnosti tohoto hnutí už neexistuje.

Násilný zánik tohoto hrdého hnutí, které v tisíci a stovce jednot sdružovalo přes 22 000 dětí, více než 13 000 mládežníků, celkem na 80 000 členů s více než 20 000 cvičenkami, znamenal rozbití velkého kulturního díla v sudetské vlasti.

Grete Bauerová – vzpomínky na ATUS

Do ATUSu jsem začala chodit jako sedmiletá, v roce 1930. ATUS si v Mšeně (Grünwald) každou sobotu pronajímal školní tělocvičnu. Do ATUSu jsem šla, protože jsem byla tělesně zdatná a otec chtěl, abych chodila cvičit, ale ne do německého tělocvičného spolku. Čili zbýval mšenský ATUS, kam jsem musela chodit pěšky. V Rýnovicích (Reinowitz) jsme byly ze socialistických rodin čtyři děti a chodily jsme cvičit právě do ATUSu. Převážně prostná a lehkou atletiku. Pokud si dobře pamatuju, měli ve Mšeně hřiště. Sice nijak zvlášť hezké, ale v létě jsme tam vždycky chodili. V jabloneckém ATUSu se dělalo ještě plavání. Byly také zimní sporty, např. skoky na lyžích v Harrachově (Harrachsdorf). Účastníci těchto závodů se pak vždycky na dva tři dny ubytovávali v rodinách. Vzpomínám si, že i u nás doma jsme tehdy někoho měli.

Každoročně se pořádala okresní tělocvičná slavnost, kde se předváděla prostná. Vždycky se to konalo v Brízkách u Jablonce (Birkenwäldchen bei Gablonz). Tam jsme vždycky nosili naše opasky s nápisem „Frei, stark, treu“ (Svobodný, silný, věrný). V sobotu tam byl vždycky komers. To vystupovali dospělí, cvičili s kužely a další věci. Mšenský ATUS měl také pěvecký spolek. Takže zpěv se vždycky zapojoval. Moje matka se sestrou a mí bratřenci chodili vždycky zpívat. Bratřenci zároveň působili v ATUSu i jako zdravotníci první pomoci. Jednou se na Tanvaldském Špičáku (Tannwalder Spitzberg) konala pěvecká slavnost, na niž jsme s ATUSEm jeli, vlakem, autobusy ještě nebyly. Tak se jednotlivé jednoty sjely na pěveckou slavnost. Vzpomínám si ještě na slavnost dětí a žen na Královce (Königshöhe). To byla taková velká akce proti Henleinovi a Sudetoněmecké straně. Vystupoval tam i jeden hodně známý hudebník z Liberce. Protihenleinovský byl i sjezd družstev, uspořádaný ještě později v Liberci. Na Královce jsme s ATUSEm byli několikrát. Přátelé přírody (Naturfreunde) tam měli chatu. Pod domem byla louka a na té jsme

cvičili. Po roce 1945 připadl tenhle bývalý dům Přátel přírody pod správu prezidentské kanceláře.

Nedokážu si sice vybavit, jestli jsem četla dělnické tělovýchovné noviny, ale vím, že můj otec – sám necvičil – četl Dělnické ilustrované noviny (Arbeiter Illustrierte Zeitung). Tátu jednou málem i zavřeli. Ve Smržovce (Morgenstern) jednou pořádali dětský den, který měl být reakcí na dětské dny pořádané Německým tělovýchovným svazem (Deutscher Turnverband). Na naší akci přišlo velmi mnoho četníků. Ti chtěli tátu zatknout. A to jsem jako malá holčička – mohlo mi být tak šest nebo sedm – protestovala. Na našich akcích bylo vždycky hodně četníků, Sudetoněmeckou stranu nechávali na pokoji.

V mšenském ATUSu předcvičoval Max Endler. Taky nám předváděl, jak provozovat naše disciplíny skoku vysokého a dalekého a kuželky. Později jsem pak poznala i Ernsta Pfeiffera. Ten patřil před rokem 1938 k předním funkcionářům Svazu v Ústí nad Labem (Aussig an der Elbe) a po roce 1968 pak vedl ústeckou základní organizaci Kulturního svazu československých občanů německé národnosti (Kulturverband tschechoslowakischer Bürger deutscher Nationalität). V této funkci jsem ho pak vystřídala.

Vstup německých vojsk v roce 1938 činnost ATUSu ze dne na den ukončil. Svaz zakázali. Dál se dalo cvičit už jen u konzervativců. Šla jsem na obchodní školu, kde mě coby „rudou“ často trápili. Proti své vůli jsem se musela vykázat potvrzením o přijetí do Svazu německých dívek (Bund deutscher Mädel). Scharführerin byla podřízená mého strýce, takže jsem potvrzení získala snadno. V samotném Svazu jsme se scházeli, hráli jsme handbal a občas sbírali věci pro Zimní pomoc (Winterhilfe).

Ernestine Meißnerová – Můj ATUS

Poznámka úvodem

Do cvičení jsem směla chodit od 1. května po svých šestých narozeninách. Bratr Pepi (nar. 1916) a sestra Annl (roč. 1917) byli v ATUSu už dávno.

Na Střekově (Schreckenstein) tehdy působily dva tělovýchovné spolky: německému nacionálnímu tělovýchovnému spolku se říkalo „černí“ a Dělnický tělovýchovný a sportovní svaz, to byli „rudí“.

Takže já byla jednou z „rudých“, členkou ATUSu, který spadl pod Německou sociálnědemokratickou dělnickou stranu.

Dodnes ráda vzpomínám na naše hodiny tělocviku a plavání, na výlety po blízkém i vzdálenějším okolí Střekova a Ústí nad Labem (Aussig an der Elbe), na každoroční plaveckou slavnost ATUSu v Schichtových lázních, na prvomájové průvody atd.

Několik momentů z ATUSu, které mi utkvěly v paměti, bych ještě ráda zaznamenala pro příští generace.

Tělocvičná hodina

Tělocvičnu jsme měli v suterénu obecné školy Střekov I. Každé pondělí a každý čtvrtek jsme se scházeli před školním vchodem a čekali na naši cvičitelku Gißl Fischerovou. O pár let později nám předcvičovala paní Frieda Ulbrichová – manželka našeho předsedy. Do školy jsme směli až s cvičitelkou. Když jsme se převlékli – všichni jsme nosili černé „glotové kalhoty“ a trikotové košile – letěli jsme do velké tělocvičny. Chvilku jsme směli jen tak řídit, až Gißl zavolala: „Nástup!“

Vždycky jsme hleděli nastoupit přesně podle velikosti. Já jsem bývala vždycky mezi nejmenšími. Menší byla jen moje kamarádka Traudl Endlerová. Pak přišly povely:

„Pozor! Přímě hled! Vpravo vbok! Pochodem vchod! Vlevo vbok – 2 – 3 – 4, vlevo vbok – 2 – 3 – 4! Poklusem vklus!“ Přitom tleskala do taktu rukama. Někdy mívala tamburínu a do taktu tloukla paličkou. Když Gišl viděla, že nám dochází dech, zavelela: „Zastavit stát!“

Pak jsme se museli chytnout za ruce a udělat kruh. Gišl si stoupla doprostřed a následovala namáhavá prostná:

„Rozkročíme se, ruce v bok, pravou rukou se dotkneme špičky levé nohy, levou ruku ke špičce pravé nohy...“ Každý cvik se opakoval osmkrát.

Tak se procvičily všechny části těla, vypnout prsa, břicho zastrčit, ve stoje i vsedě vytáhnout, otočit a protáhnout od hlavy až k patě.

Pak se cvičilo na nářadí.

V každé hodině bylo jedno nářadí. Přitom jsme se museli stavět do řady. Gišl každý cvik předvedla a my jsme museli cvičit po ní.

Když jsem byla ještě malá, spousta cviků mi nešla. Díky povzbuzení, pár pomocným hmatům, Gišlině pochvale jsem se soustavně zlepšovala.

Hodina končila nějakou společnou hrou v kruhu. Jednu z nich si ještě dobře pamatuji: Na Peška.

Vzali jsme se v kruhu za ruce. Gišl udělala velký uzel na kapesníku a hrálo se: Jedno dítě dělalo Peška. Chodilo s kapesníkem v ruce kolem kruhu a k tomu říkalo: „Chodí Pešek okolo, nedívej se na něho! Kdo se na něj koukne, toho Pešek bouchne!“

Když se někdo jen trošičku poohlédl, dostal uzlem do zad. Po několika kruzích dostal poslední, který se ohlédl, ránu a musel utíkat. Pešek za ním. Když byl dotyčný dost mrštný, utekl Peškovi zpátky na své místo. Kdekdo po ráně reagoval moc pomalu a v honičce dostával uzlem jednu ránu za druhou, dokud se nevrátil na své místo. A pak byl zas on Peškem. To bylo povyku a křiku! Nejlepší bylo, když se chtěl někdo na své místo prodrat kruhem. Ostatní kruh postupně uzavírali, takže pak nemohl ani tam, ani zpátky.

Nakonec jsem se s pokřikem „Svoboda“ (Freiheit) vesele odebrali domů.

Můj „strýček Sippl“

Na jednu tělocvičnou hodinu nikdy nezapomenu:

V ATUSu chodíval obvykle do hodin cvičení jeden dobrovolný zdravotník. Ten byl vyškolený v první pomoci a pomáhal, když se někdo zranil nebo se někomu udělalo špatně. Což se bohudík často nestávalo.

Mohlo mi tehdy být tak osm let. Strýček Sippl, bratranec mé matky, měl zdravotnickou službu v jedné z našich hodin. Pracoval jako dělník v Schichtově továrně, bydlel v Kramolech (Krammel; Střekov III) a až do své smrti v kanadském Torontu zůstal sociálním demokratem. Jeho dcera Minl (Hermine) se ještě před Hitlerovým zábořem Sudet provdala za „rudého rekrutu“ Heina Weisbacha, s nímž emigrovala do Kanady (Henry Weisbach se tam – jen tak mimochodem – stal předsedou a vedoucím odborů sudetoněmecké sociální demokracie).

V téhle hodině jsem si myslela, že udeřila moje poslední hodinka. Z namáhavého cvičení jsem se tak zadýchala a tak se mi rozbušilo srdce, až jsem myslela, že se mi rozskočí. Celá vyděšená jsem běžela za strýčkem Sipplem a křičela: „Já umřu, strýčku!“

Strýček mě vzal okolo ramen a laskavě mě utěšoval, až jsem se uklidnila. Pak mi změřil tep, ze zdravotnické tašky vytáhl kousek cukru, na něj nakapal pár baldryánových kapek a cukr mi strčil do pusy.

Pak řekl: „Ještě mnohokrát tě popadne strach a rozbuší se ti srdce! Ale neumřeš na to, Erno.“ Kolikrát za svůj dlouhý život jsem si na strýčka Sippla vzpomněla!

ATUS mi dal základ pro celý život. Vděčím mu za tělesné zdraví a svoji lidskost.

Erwin Scholz – Vzpomínky na „sportovní činnost v ATUSu“ v Horním Hanychově (Ober-Hanichen) v letech 1936 až 1938

Narodil jsem se v roce 1927, takže mi bylo něco mezi devíti a jedenácti, když jsem začal v Horním Hanychově chodit na cvičení (či lépe řečeno musel jsem začít), protože já jsem byl bojácný chlapec, neřkuli zbabělec, a takový toč na hrazdě, to pro mě vždycky byl „nejvyšší stupeň“ nebezpečí. Kam mohl tenkrát takový kluk chodit? Bud' k „Němcům“, kteří měli tělocvičnu v Dolním Hanychově (Nieder-Hanichen), anebo k „rudým“, což bylo v Horním Hanychově u hostince „Walhalla“, který pak ve válce vyhořel. Asi sto metrů od tělocvičny bylo hřiště, které v létě sloužilo i k pořádání tělocvičných dělnických slavností. Nevím, mám-li to nazývat štěstím, řeknu-li, že můj strýc Franz Scholz byl cvičitelem, dnes by se nejspíš řeklo trenérem. A nejen to, byl také předsedou jednoty, takže se dochovalo i pár dokladů o činnosti jednoty. Měly by být v uložené v Okresním státním archivu v Liberci (Reichenberg), kam jsem je odevzdal k archivaci, když mi je po strýcově smrti v Halle an der Saale poštou poslala moje teta. Když přišli v roce 1938 Němci, vyřídili si se strýcem účty. Zatklo ho gestapo a dali ho do vazby. Po „vůdcově“ návštěvě v Liberci v prosinci téhož roku ho zase pustili.

Byla to tehdy velmi dramatická doba. Proto není divu, že nás tehdy u „rudých“ cvičila jen hrstka. Připadá mi zajímavé, že dospělí na tom byli pořád ještě líp, protože si dobře pamatuji na poslední tělocvičnou slavnost, která se konala v Hanychově a při níž na nářadí cvičila ještě celá družstva. Mohlo to být tak v roce 1938. Nejvíce mě bavilo, když jsme zdravili se vztyčenou pěstí a pokřikem „Přátelství“ (Freundschaft). Někdy mě ovšem zlobilo, že němečtí turneři mají pěkné uniformy a my nic. Moc dobře si ještě vzpomínám na šedé košile svých spolužáků.

Geografické určení: Obě obce Horní i Dolní Hanychov leží na svazích ještědského hřebene. Dnes patří obě k městu Liberci. Obě obce měly vlastní tělocvičnu, tělocvična v Dolním Hanychově sloužila i jako školní tělocvična, protože byla jen jedna škola a jenom jeden kostel.

V Liberci (Reichenberg) působily od posledního desetiletí 19. století čtyři tělovýchovné spolky. „Německý tělovýchovný spolek Liberec“ (Deutscher Turnverein Reichenberg), z něhož se už v roce 1883 odštěpily německé nacionální síly a založily „Jahnovo tělovýchovné sdružení“ (Turnverbindung Jahn). Dále „Křesťanský německý tělovýchovný spolek“ (Christlich deutscher Turnverband) a „Dělnický tělovýchovný svaz Liberec“ (Arbeiterturnverein Reichenberg). Kromě nich vznikla 14. listopadu 1909 jako instituce české menšiny DTJ (Dělnická tělocvičná jednota). O Sokolu, který v Praze existoval už od roku 1886, mi z té doby není nic známo.

Olga Sipplová – Turner, auf zum Streite

Tretet in die Bahn. Kraft und Mut begleite, uns zum Ziel heran!“ (Cvičenci, do řad, směle vpřed. Směle, s odvahou, k cíli hled’!)

Tak zněla úvodní slova bojové písně ATUSu.

Moje cesta do sportovního svazu Německé sociálnědemokratické dělnické strany (DSAP), v němž mí rodiče aktivně působili už od mládí, byla daná předem. V roce 1924 – byly mi čtyři roky – nabídli mému otci Otto Stowasserovi místo školníka v občanské škole a otec nabídku rád přijal. Nová škola byla moderní, velká budova, v níž sídlily chlapecká obecná a měšťanská škola a dívčí měšťanka. Bylo tam celkem 24 tříd. Zvlášť významná byla dvoupodlažní tělocvična, které využívaly nejen školy, ale i dva spolky: sociálnědemokratický ATUS a Německý tělovýchovný spolek. Vlastní nářadí

si mohly ukládat ve dvou uzamykatelných skladech. Volně přístupné byly dvojce vysoké žebřiny, kruhy a kolovadlo a v koutě bradla, která se nevešla do skladů.

Za školou – proti našemu domu – bylo velké hřiště obklopené živým plotem se škvárovou dráhou a doskočištěm, kde jsme si jako děti stavěli hrady z písku. Na tom hřišti se ovšem odehrávaly i mé první pokusy o jízdu na kole!

Protože jsem se – mnohdy s kamarádkami – tak často motala v tělocvičně, což tatínek neviděl vůbec rád, rozhodl se, že mě už v pěti letech přihlásí na dětské cvičení u ATUSu. Naším náčelníkem byl Emil Kraus! Tak jsme se nejen hravě učili zvládat nářadí, ale nabývali jsme jistoty. Naše pohyby byly obratně vedeny a kontrolovány v kolových tancích, při houpání na kruzích, házení míčem a běžeckých závodech, až nás začala bavit i rytmická gymnastika. Balancování na kladině, přitahování na žebřinách a létání na kolovadle patřilo k dětským rajským zážitkům, které tužily naše svalstvo.

Ve čtrnácti jsem přešla do mladých cvičenek. Mezitím už také vzrostla má ctižádost, především pokud šlo o cvičení na nářadí. Usilovně jsem cvičila na bradlech, koni a hrazdě a zdokonalovala jsem se ve cvicích, které nám předváděl náčelník. Tak jsem se nenuceně připravovala na závody.

Vrcholem sportovního života se mi proto stala účast na spolkové tělocvičné slavnosti ATUSu ve dnech 3.–6. července 1936 v Chomutově. V červnu mě Marie Günzlová poslala do řečnické školy Socialistické mládeže do Doks (Hirschberg am See) – poblíž Litoměřic (Leitmeritz). Odtud mě můj náčelník Norbert Roth povolal zpátky, protože mě potřeboval do závodního družstva. Abych uspěla v mladších cvičenkách (14–16 let), musela jsem se ještě připravit na povinné a volné cviky devítiboje. A taky jsem potom vybojovala 4. místo! Naše cvičenky ze Staré Role (Altrohlau) si domů vezly pět cen. A naše Marie Richterová se stala jednou z mistryň Svazu. Podobně uspěli i muži

a náš Hans Klügl se stal svazovým mistrem! Při návratu nás v dělnickém domě čekala velká oslava!

Na kulturních akcích ve velkém sále našeho dělnického domu se podílely všechny skupiny. Dělničtí zpěváci tvořili sbory operetních představení a ATUS posílal taneční skupiny.

V prvomájových průvodech samozřejmě pochodovaly i kulturní skupiny, jako členové ATUSu ve cvičebních úborech. K ATUSu patřil i ARUK, což byli cyklisté, kteří ovšem u nás moc významnou roli nehráli, protože jen málokterý dělník z porcelánky si mohl dovolit vlastní kolo. Na rozdíl od Svazu dělnických zdravotníků první pomoci, který byl s ATUSEm těsně spjatý, protože jeho členové docházeli na všechny akce. Důležité přitom bylo, že nám mladým poskytovali jednoduchou první pomoc.

Jednota měla přirozeně i vlastní fotbalové hřiště. Původně to byla uvolněná halda za městem, která se musela mnohahodinovou dobrovolnou prací zplanýrovat a upravit. Vlastní hřiště měli pochopitelně i národovci a před rokem 1938 docházelo především mezi sportovními diváky často k politickým třenicím.

Udržovali jsme také kontakty s malým českým spolkem, Dělnickou tělovýchovnou jednotou v Rybářích (Fischern). Díky tomu vznikla také v roce 1934 společná fotografie z našeho školního cvičiště ve Staré Roli, která dnes zdobí přebal knihy Aleny Wagnerové „Hrdinové naděje“. V roce 1945 se k nám bohužel tito přátelé už nesměli znát!

Do ATUSu jsem docházela i v krátké době svého pražského pobytu od 1. května 1938 do 8. března 1939. Naši skupinu tvořili převážně takzvaní „venkovani“ (Provinzler), mladí lidé z pohraničí, kteří v Praze získali po dlouhém období nezaměstnanosti díky DSAP místo. Předcvičovala nám Else

Kauerová z moravského Šumperku (Mährisch Schönberg). O mnoho let později jsem se s ní znovu sešla během návštěvy naší Seligerovy obce v kanadském Edmontonu jako s manželkou našeho pražského lékaře dr. Haralda Schwarze.

Vzpomínám si také na velký sjezd říšských dělníků v roce 1939 v Karlových Varech (Karlsbad). Po založení DSAP v roce 1919 to byla první velká akce pořádaná na závodě ve Dvorech (Meierhöfen). V naší měšťance byli hromadně ubytováni dělníci sportovci! Jako devítiletou holku mě ohromně bavilo pozorovat nahé muže – oblečené jen do cvičebních kalhot – při jejich ranní hygieně na dvoře. Stříkali po sobě třemi hadicemi, které namontoval můj otec.

Když jsme nakonec v lednu 1946 přijeli s posledním antifašistickým transportem z Karlových Varů do hornobavorského Königsdorfu (poblíž Bad Tölzu), uvítal nás tam uprchlický předseda Hans Klögel, náš spolkový náčelník. Spolu s mým tchánem a tchyní mě umístil ve škole. Pro naši společnou minulost doma je příznačné, že jsme využili první příležitosti, abychom v katolické vesnici založili napřed dělnickou dobročinnou organizaci a později i sekci SPD. Hans objevil v hasičské kůlně bradla, opravil je a pochopitelně je chtěl také používat, a tak jsme Hans, moje švagrová a já využili Mikulášskou (jako doma) k tomu, že jsme vystoupili jako trio na bradlech. Místním div nevypadly oči z důlků. Bohužel se nám ovšem nepodařilo vybudovat tělocvičné družstvo.

Ta naše píseň končila slovy:

„Auf denn, Turner, ringet, prüft der Sehnen Kraft!

Doch zuvor umschlingt Euch als Bruderschaft.

Großes Werk gedeiht nur durch Einigkeit!“ (Vzhůru, cvičenci, tužte slachy!
Ale nejdřív se bratrsky obejměte. Velké dílo se zdaří jen v jednotě!)

Alois Ullmann, tajemník Svazu, nazval svou brožuru: „ATUS, to byl kus domova“ (Der ATUS war ein Stück Heimat!)

2

Mit Unterstützung der Ernst- und Gisela-Paul-Stiftung
Herausgeber: Thomas Oellermann, Seliger-Gemeinde e. V.
Gesinnungsgemeinschaft sudetendeutscher Sozialdemokraten
Oberanger 38, 80331 München
Übersetzung ins Tschechische: Veronika Dudková
Prag, 2. Auflage 2016